

СОВІНСЬКИЙ ЄВГЕНІЙ

Київський національний університет будівництва та архітектури

<https://orcid.org/0009-0001-2967-4127>e-mail: sovinski.ev@gmail.comПРОБЛЕМА ВТРАТИ ОБРАЗУ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
В ІСТОРИЧНОМУ МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано генезу пам'яткоохоронного законодавства, висвітлено ідеологічні впливи та трансформації концепції «автентичності». Розкрито негативний ефект циклічних «ненаукових» поточних ремонтів. Систематизовано причини втрати образу.

Втрата автентичного образу знижує цінність об'єкта, перетворюючи його на «артефакт власної реконструкції» та руйнуючи цілісність міської тканини. Успішна практика збереження можлива лише за дотримання критеріїв автентичності, історичної достовірності, цілісності середовища та функціональної адаптації. Комплексна реконструкція має здійснюватися як мультидисциплінарний стратегічний процес на перетині архітектурних, історичних та соціокультурних досліджень.

Ключові слова: об'єкти культурної спадщини, архітектурна спадщина, історичний ареал, образ пам'ятки, реконструкція, пам'яткоохоронне законодавство

SOVINSKYI YEVHENII

Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture, Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF LOSING THE IMAGE OF CULTURAL HERITAGE MONUMENTS IN THE
HISTORICAL URBAN ENVIRONMENT

The article examines the problem of losing the authentic image of cultural heritage monuments within the historical urban environment. The relevance of the study is determined by the growing impact of inappropriate reconstruction, restoration, and routine maintenance practices, which gradually alter the architectural character of historic buildings and undermine the integrity of the urban fabric. Particular attention is paid to the evolution of cultural heritage protection legislation in Ukraine, the influence of ideological processes on conservation practices, and the transformation of the concept of authenticity.

The study aims to substantiate an approach to assessing reconstruction and restoration interventions through an integrated analysis of the authenticity of architectural images and the integrity of the historical urban environment. The research traces the development of heritage protection principles across different historical periods, from the Russian Empire and the Soviet era to independent Ukraine, highlighting the contradictions between legislative provisions and their practical implementation.

The causes of the loss of authenticity are systematized into three interrelated categories: physical alterations to historic structures, imbalanced functional adaptation, and the neglect of sociocultural processes. The analysis demonstrates that repeated, insufficiently researched repairs, the use of incompatible construction and finishing materials, the replacement of original architectural elements, and excessive adaptation to commercial functions can gradually transform heritage buildings into artificial representations of their own reconstructed past. Even when façades are preserved, inappropriate interventions may destroy the internal spatial logic and historical meaning of a monument. Furthermore, the displacement of established communities and traditional activities can weaken the social identity of historic areas and undermine their cultural continuity.

The findings establish that the preservation of architectural heritage requires an integrated approach based on four fundamental criteria: authenticity, historical credibility, environmental integrity, and functional adaptation. Reconstruction and restoration should therefore be treated as multidisciplinary strategic processes combining architectural, historical, engineering, and sociocultural research. The proposed approach can support the assessment of intervention impacts and the development of conservation decisions that balance contemporary functional requirements with the protection of historical values. Its application is intended to preserve the architectural identity, cultural significance, and continuity of Ukraine's historic urban environments.

Keywords: cultural heritage objects, architectural heritage, historic area, image of a monument, reconstruction, cultural heritage protection legislation.

Стаття надійшла до редакції / Received 14.09.2026

Прийнята до друку / Accepted 28.09.2026

Опубліковано / Published 15.10.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Совінський Євгеній

Постановка проблеми у загальному вигляді
та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Збереження самотності та автентичності історичного міського середовища є однією з проблем сучасного містобудування. Архітектурна спадщина фіксує часові нашарування, а її образ базується на балансі фізичної автентичності матеріалів і просторової достовірності. На практиці існує гостра проблема деградації та втрати автентичного образу об'єктів унаслідок несприятливих реконструкційних дій та відсутності комплексного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями збереження та реконструкції історичних міст та поселень, теорією архітектурного образу та дослідженнями культурних ландшафтів займалися такі науковці та дослідники, як Є. Казакова [1], М. Борисенко [2], Б. Посацький [3], М. Кисельов [4], Г. Кознарьська [5], С. Єсюнін [6], та інші. Водночас системний аналіз впливу еволюції правового поля та локальних ремонтних втручань на деструкцію образу об'єкта потребує подальшого поглиблення.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Особливої актуальності це набуває під час реконструкції, реставрації та пристосування об'єктів культурної спадщини, коли сучасні функціональні й технічні вимоги можуть вступати у суперечність із необхідністю збереження історично сформованих характеристик. У сучасній практиці предмет охорони розглядається як один із інструментів визначення допустимих змін та контролю реставраційного процесу, що ґрунтується на аналізі історичних, документальних та натурних матеріалів і ступеня автентичності об'єкта [7]. Отже, актуальним є вироблення підходу, за якого оцінювання проєктних втручань здійснюється одночасно на рівні автентичності об'єкта та цілісності історичного середовища.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування підходу до оцінювання реконструктивних і реставраційних втручань через взаємопов'язаний аналіз автентичності архітектурного образу об'єкта культурної спадщини та цілісності історичного міського середовища.

Для досягнення поставленої мети передбачається: простежити вплив пам'яткоохоронного законодавства та зміни підходів до реставрації на принципи збереження автентичного образу пам'яток в Україні; систематизувати основні типи втручань, що спричиняють поступову втрату автентичності, зокрема ремонтні, реставраційні, реконструктивні та функціонально-адаптаційні зміни; визначити взаємозв'язок між фізичними трансформаціями об'єкта, зміною його функції та соціокультурними процесами в історичному середовищі; на основі аналізу окремих прикладів української архітектурної спадщини виявити вплив послідовних втручань на формування та сприйняття образу пам'ятки.

Виклад основного матеріалу

Гене́за пам'яткоохоронного законодавства та ідеологічні впливи. Проблема збереження автентичного образу невіддільна від еволюції правових норм. Процес формування захисних механізмів в Україні пройшов складний шлях, що безпосередньо позначився на фізичному стані спадщини [1], [2].

Період Російської імперії (XIX – початок XX ст.): Законодавство де-факто перебувало у стані зародження. Пам'ятки розглядалися переважно через призму релігійної або імперської значущості як пам'ятники старини. Відсутність чітких реставраційних протоколів призводила до того, що об'єкти перебудовувалися відповідно до тогочасних стилістичних уподобань, часто нівелюючи більш цінні попередні нашарування. (приклад фресок мозаїк та розписів Софії Київської) [6].

Радянський період: Характеризувався суперечливим підходом. З одного боку після подій 1917 року зароджувалась потужна науково-реставраційна школа музеєфікації та пристосування націоналізованого майна, з іншого — відбувалося цілеспрямоване стирання ідентичності. Багато об'єктів (зокрема культових) зазнали «ідеологічної санації»: знесення домінант, перепланування під утилітарні потреби (склади, кінотеатри, спортзали), що призвело до деса́кралізації та втрати первинного образу. Друга світова принесла ще катастрофічніші руйнування у результаті підри́вів та бомбардувань Європа лежала в руїнах. Саме там інтелектуальні еліти започаткували організацію ЮНЕСКО [8], а в Радянському союзі у повоєнній відбудові з'явилося поняття «пам'ятника культурного насліддя» [6].

Період Незалежності: Зберігши каркас пам'яток національного значення держава у 1995-99 роках значно розширила переліки спадщини об'єктами місцевого значення. Україна імплементувала міжнародні норми (Венеційська хартія, Грана́дська конвенція) [9], заклавши в основу законодавства принципи автентичності та цілісності. Затвердивши переліки історичних міст було впроваджено інструмент управління цими територіями у вигляді науково проєктної документації історико-архітектурного опорного плану. Проте спадок попередніх епох та сучасні економічні виклики створюють розрив між декларативними нормами та реальною практикою [1-4].

Циклі́чність ремонтів як фактор деградації образу. Однією з найгостріших, але найменш обговорюваних проблем є «ненауковий» характер поточних ремонтів. Протягом десятиліть, а інколи й століть існування, пам'ятка проходить через десятки циклів господарського підтримання. На відміну від фахової реставрації, такі втручання мають фрагментарний та суто технічний характер. Використання невідповідних матеріалів (цементних розчинів замість вапняних, сучасних синтетичних фарб), заміна автентичної столярки на металопластик, «осучаснення» деталей фасадів під час чергової підготовки до «дати» - все це створює ефект поступової ерозії образу. Внаслідок накопичення таких дрібних, але частих помилок, об'єкт перестає бути достовірним історичним джерелом, перетворюючись на «артефакт власної реконструкції». Образ пам'ятки розмивається, втрачаючи матеріальну автентичність на користь уявної «охайності».

Щодо причин втрати автентичного образу пам'ятки, то ця проблема корениться у порушенні балансу між трьома категоріями втручань:

1. На фізичному рівні, при здійсненні втручання в об'єкт, є ігнорування критерію автентичності та історичної достовірності. Що проявляється при: Недостатній глибині науково-дослідного процесу: роботи плануються без ретельного збору архівних даних, обмірів та історичних аналогів, що призводить до суб'єктивного відтворення втрачених елементів. Надмірному втручанні та заміщенні, як прагненні до ідеального, "нового" вигляду, що часто призводить до суцільної необґрунтованої заміни оригінальних елементів або маскуванню культурних нашарувань, що руйнує ідентичність об'єкта як визначного свідка історії. Внаслідок такого підходу, об'єкт може виглядати естетично привабливо, але втрачає свою автентичність, перетворюючись на стилізовану імітацію, що зображено на рисунку 1.

Рис.1. а) Будинок Длуголенського поштівка; б) Фото будинку в перспективі вул. арх. Артинова; в) Схема плану реконструкції; г) Фрагмент огорожі; д) Креслення реставрації; ж) Фото [12], [13].

2. Дизбаланс функціонального пристосування. Наповнення функцією є необхідним для забезпечення життєздатності пам'ятки (через пристосування), але часто стає причиною втрати суті у самому образі. Агресивне пристосування до нових, особливо комерційних, потреб часто вимагає радикальної зміни композиційно-планувальної структури (наприклад, знесення внутрішніх стін, додавання нових об'ємів, прорізів, що порушують

об'ємно-просторові складові, заміну оздоблювального матеріалу) [10], [11]. Таке втручання, реалізоване без належної чутливості, руйнує внутрішню логіку та естетичну гармонію об'єкта. Конфлікт функціонального наповнення: Якщо нова функція (наприклад, розважальний центр) повністю дисонує з історичним призначенням та символічним змістом будівлі, це призводить до втрати її сенсів і змістів, навіть якщо фізична форма збережена, що зображено на рисунку 2.

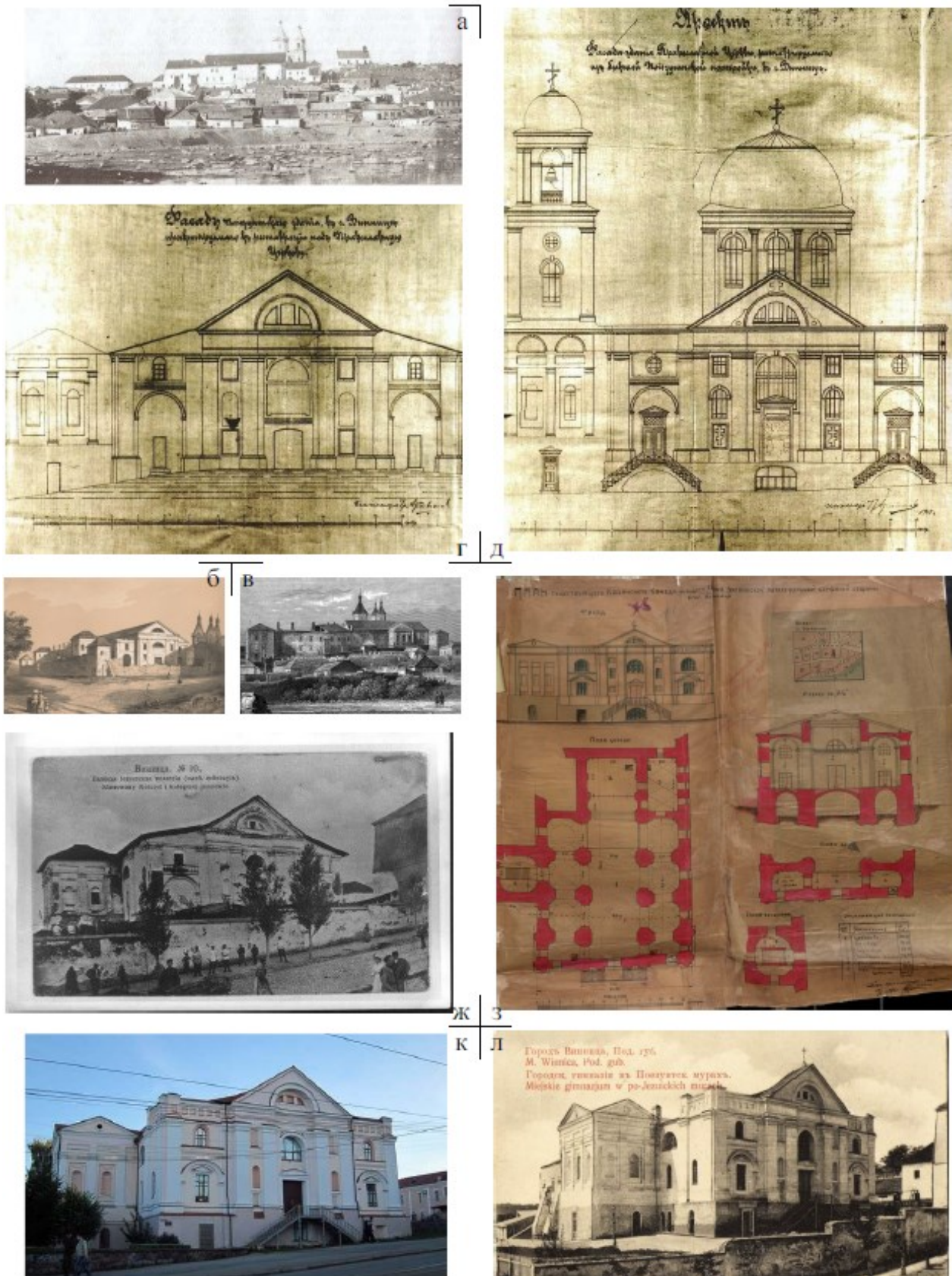

Рис.2. а) Фото МУРІВ м. Вінниця кін. XIX ст; б, в) Гравюри автор Наполеон Орда; г, д) Креслення фасадів реконструкції кляштору арх.Артинов; ж) Стан споруди 1900-ті.; з) Фіксаційний кресленик 1920-ті;
к) Фото 2010 рік; л) Поштівка 1910 рік [14], [15].

3. Недооцінка категорії соціально-культурних процесів. Її ігнорування веде до втрати "духу місця", цілісності та традиційного характеру середовища. Відсутність менеджменту спадщини: Несистемний підхід до управління змінами, відсутність рівноцінної інтеграції інтересів у сфері історичної цінності всіх стейкхолдерів - власника, громади, бізнесу. Соціальне викривлення: методи, спрямовані виключно на підвищення економічної цінності (валоризація), можуть призвести до витіснення автентичної соціальної тканини (мешканців, малих підприємств) та заміни її на однорідну, комерційну функцію. Втрачається соціокультурний контекст, і пам'ятка перетворюється на відчужений, «музейний» експонат без життєвого наповнення, що зображено на рисунку 3.

Рис.3. а) До реконструкції Міський сад м.Вінниця; б,в,г,д) Стан збереження висотного символу площі Вежі у різні роки; ж,з) Проект арх.Спусканюка регенерації міського саду у 1970-х; к) Фото реалізованого Меморіалу слави 1971-1995 роки пам'ятка була переміщена у 2023 році. (Матеріали робочого проєктування, Вінницький філіал НДІ «Проектреконструкція», ДАВіО, Р-196, оп. 1, спр. 2353.) [15].

Методологічна криза та втрата автентичності. Втрата образу настає тоді, коли порушується баланс між матеріальною автентичністю, функціональною доцільністю та соціально-культурним контекстом. На фізичному рівні надмірне втручання часто зумовлене прагненням до «нового» вигляду, що призводить до необґрунтованої заміни оригінальних елементів. Функціональний аспект також несе ризики: агресивне пристосування до комерційних потреб (наприклад, перетворення історичних садиб на ТРЦ) вимагає радикальних змін у об'ємно-планувальній структурі. Навіть при збереженні фасаду («фасадизм»), будівля втрачає свою внутрішню логіку та семантичний зв'язок з історією.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Успішна практика збереження спадщини можлива лише за умови суворого дотримання критеріїв автентичності та цілісності середовища. Комплексна реконструкція має бути мультидисциплінарним процесом, де рішення приймаються на перетині історичних та архітектурних досліджень. Проблематика втрати образу об'єктів культурної спадщини є прямим викликом ефективності управління історичним середовищем. Втрата автентичного образу об'єкта має глибокі наслідки для всього історичного середовища. Об'єкти перестають бути достовірними історичними джерелами, перетворюючись на артефакти власної реконструкції. Це знижує освітню та культурну цінність усього міста. Об'єкт, який втратив образ, випадає з культурного ландшафту, порушуючи гармонію міської тканини. Місто починає сприйматися як набір ізольованих, штучно відреставрованих фасадів, а не як єдине, традиційно сформоване середовище. Втрата автентичних сенсів веде до десакралізації пам'ятки та її відчуження від місцевої громади. Об'єкт втрачає свою функцію культурного маркера, що негативно позначається на культурній ідентичності громади. Успішна практика відновлення можлива лише за умови суворого дотримання критеріїв (Автентичність, Історична достовірність, Цілісність середовища, Функціональна адаптація), які слугують етичною та методологічною основою і виконують роль запобіжників на всіх етапах проектування та реалізації проєктів на об'єктах культурної спадщини. Комплексна реконструкція має бути виключно мультидисциплінарним стратегічним процесом, де рішення приймаються на перетині історичних, інженерних, архітектурних та соціокультурних досліджень. Лише такий підхід дозволить запобігти втраті образу та забезпечити гармонійне оновлення історичного середовища, зберігаючи його як автентичний, життєздатний та цілісний елемент міської тканини.

Лише відмова від сприйняття пам'ятки як статичного експоната на користь розуміння її як живого, багатопланового маркера історії дозволить зберегти архітектурне обличчя українських міст для майбутніх поколінь.

Література

1. Казакова Є.Г., (2012). Реконструкція малих історичних міст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Київ: КНУБА. Доступно: <https://repository.knuba.edu.ua/items/e9d36b40-06c0-4191-811f-fb3cc7d552d8> [Дата звернення 22 вересня 2026].
2. Борисенко М., (2013). Житло та побут міського населення України у 20–30-х роках ХХ століття. Київ: ВД «Стилос».
3. Посацький Б., Король Є. та Кознарьська Г., (2019). Архітектурний образ міста: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
4. Кисельов М., (2025). Оцінка ступенів деградації історичних замків та фортифікацій. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, 74, с.118–130. Доступно: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.74.118-130> [Дата звернення 22 вересня 2026].
5. Лещенко Н., (2022). Принцип «цілісності» у комплексному процесі реставраційно-реконструктивних трансформацій історичних центрів міст. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, 62, с.50–60. Доступно: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.50-60> [Дата звернення 22 вересня 2026].
6. Єсюнін С., (2015). Міста Поділля у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Хмельницький: ФОП Мельник А.А.
7. Черкасова К. та Снітко І., (2025). До проблеми визначення предмету охорони пам'ятки архітектури та містобудування як об'єкту культурної спадщини. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування, 73, с.174–182. Доступно: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.73.174-182> [Дата звернення 22 вересня 2026].
8. ICOMOS, (б.д.). [Документ ICOMOS]. [online] Доступно: <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2984/> [Дата звернення 22 вересня 2026].
9. ICOMOS, (б.д.). [Документ ICOMOS]. [online] Доступно: <https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Pag&page=Pml/Not&base=technica&ref=8F851673503057085DE4F7F1307310AD> [Дата звернення 22 вересня 2026].
10. Совінський Є., (2017). Ансамбль «Мури» як містобудівна домінанта. У: Коляструк О. та Кароєва Т. (упоряд.). Культурний ландшафт Вінниці: від минулого до майбутнього: збірник статей. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
11. Кароєва Л., Лиса Л. та Філін О., (1998). Срібна мить (поштові листівки та фотографії з музейної колекції). Вінниця: РВБ ВАТ «Віноблдрукарня».
12. Зібрання поштових листівок Вінницького обласного краєзнавчого музею, (б.д.). [Музейна колекція].

13. Редколегія під авторством Зінко Ю. (ред.), (2016). Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».
14. Особовий фонд Спусканюка В.З., (б.д.). КЗ «Музей Вінниці». [Архівні матеріали].
15. Матеріали робочого проектування, (б.д.). Вінницький філіал НДІ «Проектреконструкція». Державний архів Вінницької області (ДАВіО), ф. Р-196, оп. 1, spr. 2353. [Архівні матеріали].

References

1. Kazakova Ye.H., (2012). *Rekonstruktsiia malykh istorichnykh mist*. Dysertatsiia na здобuttia naukovoho stupenia kandydata nauk. Kyiv: KNUBA. Dostupno: <https://repository.knuba.edu.ua/items/e9d36b40-06c0-4191-811f-fb3cc7d552d8> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
2. Borysenko M., (2013). *Zhytlo ta pobut miskoho naselennia Ukrainy u 20–30-kh rokakh XX stolittia*. Kyiv: VD «Stylos».
3. Posatskyi B., Korol Ye. ta Koznarska H., (2019). *Arkhitekturnyi obraz mista: navchalnyi posibnyk*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki.
4. Kyselov M., (2025). *Otsinka stupniv destrukttsii istorichnykh zamkiv ta fortyfikatsii*. Suchasni problemy Arkhitektury ta Mistobuduvannia, 74, s. 118–130. Dostupno: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.74.118-130> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
5. Leshchenko N., (2022). *Pryntsyp «tsilisnosti» u kompleksnomu protsesi restavratsiino-rekonstruktyvnykh transformatsii istorichnykh tsentriv mist*. Suchasni problemy Arkhitektury ta Mistobuduvannia, 62, s. 50–60. Dostupno: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.50-60> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
6. Yesiunin S., (2015). *Mista Podillia u druii polovyni XIX – na pochatku XX st.* Khmelnytskyi: FOP Melnyk A.A.
7. Cherkasova K. ta Snitko I., (2025). *Do problemy vyznachennia predmetu okhorony pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia yak obiekту kulturnoi spadshchyny*. Suchasni problemy Arkhitektury ta Mistobuduvannia, 73, s. 174–182. Dostupno: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.73.174-182> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
8. ICOMOS, (b.d.). [Dokument ICOMOS]. [online] Dostupno: <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2984/> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
9. ICOMOS, (b.d.). [Dokument ICOMOS]. [online] Dostupno: <https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Pag&page=Pml/Not&base=technica&ref=8F851673503057085DE4F7F1307310AD> [Data zvernennia 22 veresnia 2026].
10. Sovinskyi Ye., (2017). *Ansambl «Mury» yak mistobudivna dominanta*. U: Koliastruk O. ta Karoieva T. (uporiad.). *Kulturnyi landshaft Vinnytsi: vid mynuloho do maibutnoho: zbirnyk statei*. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD».
11. Karoieva L., Lysa L. ta Filin O., (1998). *Sribna myt (poshtovi lystivky ta fotohrafii z muzeinoi kolektsii)*. Vinnytsia: RVV VAT «Vinobldrukarnia».
12. Zibrannia poshtovykh lystivok Vinnytskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu, (b.d.). [Muzeina kolektsiia].
13. Redkolehiia pid avtorstvom Zinko Yu. (red.), (2016). *Pamiatky istorii ta kultury Vinnytskoi oblasti*. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD».
14. Osobovyi fond Spuskaniuka V.Z., (b.d.). KZ «Muzei Vinnytsi». [Arkhivni materialy].
15. Materialy robochoho projektuвання, (b.d.). Vinnytskyi filial NDI «Proektrekonstruktsiia». Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti (DAVіO), f. R-196, op. 1, spr. 2353. [Arkhivni materialy].